

Межов О. Г.

Волинський національний університет імені Лесі Українки

ЕКСПРЕСИВНИЙ СИНТАКСИС ПОЕТИЧНОГО МОВЛЕННЯ ПРЕДСТАВНИКІВ «ПРАЗЬКОЇ ШКОЛИ»

У статті здійснено комплексний аналіз засобів експресивного синтаксису у творчості поетів-представників «Празької школи». Виявлено експресивний потенціал комунікативних різновидів висловлень у поетичних текстах. Встановлено семантико-стилістичні функції головних та другорядних членів речення як синтаксичних експресем. Розкрито виражальні можливості структурно-семантичних типів речень. Для синтаксичної організації художнього мовлення поетів «Празької школи» характерна надзвичайна емотивна експресія, яка виявляється передовсім у висловленнях питальної, спонукальної модальності, окличній інтонації, структурно-семантичній специфіці двоскладних, односкладних, еліпсованих реченневих моделей, нетипових формах членів речення. У поєднанні з тропами і стилістичними фігурами вони формують неповторний індивідуальний стиль поетів-пражан. Нагромадження, чергування, взаємодія в одному контексті різних комунікативних типів речень – окличних, питальних, спонукальних, розповідних – експресивно, з особливою силою, передають гаму авторських почуттів, викликаючи водночас різні емоційні реакції адресата. Неспеціалізовані граматичні засоби вираження головних і другорядних членів речення створюють експресивність поетичного мовлення, додають йому яскравого художнього колориту. Інтенсивність емотивної виразності досягається ампліфікацією займенникових емфатичних підметів. Оригінальності й уснорозмовного колориту поетичним творам додають стилізовані під фольклорні тексти стилістично забарвлені присудки вигуків-дієслівних форм. Надзвичайно виразні двоскладні речення симетричної будови з іменниковими підметами і присудками в однаковій граматичній формі – називному відмінку. Пропуск головного чи другорядного члена речення в неповних конструкціях слугує засобом мовної економії, експресивності та динамічності висловлювань. Односкладні інфінітивні та безособові речення являють собою дієвий засіб експресивного синтаксису в аналізованих поетичних творах, що має значний вплив на емоційно-чуттєву сферу адресата.

Ключові слова: експресивний синтаксис, поетичне мовлення, речення, члени речення, емоційність, експресивність, інтонація, модальність.

Постановка проблеми. До засобів вираження художнього мовлення належать одиниці різних мовних рівнів, серед яких чільне місце відведено синтаксичним одиницям і категоріям. Виразальні можливості, емоційну спрямованість, стилістичний потенціал синтаксичних структур посилює лексичне наповнення їх компонентів. Саме тісна взаємодія синтаксичної та лексичної семантики з граматичною формою створює неабияку образність та експресивність художнього тексту. Щоб передати власні почуття, викликати емоційні реакції читача, автор твору вдається до різноманітних синтаксичних засобів мовної експресії. Надзвичайна виразність притаманна синтаксису поетичного мовлення, що виступає потужним засобом впливу на адресата завдяки особливій синтаксичній організації, специфічній авторській модальності, інноваційності та образності. Н. В. Гуйванюк цілком умотивовано визна-

чає поетичний синтаксис як «граматику поетичних інновацій, що охоплює різноманітні видозміни узвичаєних синтаксичних зв'язків, трансформації типових конструкцій в умовах поетичного тексту з метою створення своєрідної авторської модальності» [5, с. 410]. Отож, на сучасному етапі неабиякої актуальності набувають лінгвостилістичні студії, присвячені дослідженню синтаксичних засобів вираження поетичного мовлення.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Проблеми експресивного синтаксису художнього мовлення висвітлено у працях багатьох українських мовознавців. Упродовж останнього десятиріччя опубліковано статті, у яких досліджено синтаксичні експресеми як засіб суб'єктивізації висловлення у творах буковинських письменників (Н. Гуйванюк [6]), найтиповіші засоби експресивного синтаксису прози Михайла Стельмаха та Івана Багряного (І. Завальнюк [7; 8]), синтаксичні

маркери експресивності в мові Ірини Калинець (Л. Топчій [16]), доміанти поетичного синтаксису Лесі Українки (Л. Голоюх [4]) й Тараса Шевченка (Н. Слухай [13]), експресивний синтаксис як доміанта індивідуального стилю Володимира Винниченка (А. Галас [3]), стилістичний синтаксис прози Марії Матіос (Н. Бербер [1]), синтаксичні засоби експресивності в «Щоденниках» Олеся Гончара (А. Вовк [2]), видано монографію про синтаксичну організацію українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу (Н. Кондратенко) [9]). У цьому контексті вартій уваги експресивний синтаксис поетів «Празької школи», який ще не був об'єктом окремої наукової розвідки.

Постановка завдання. Мета статті – здійснити комплексний аналіз засобів експресивного синтаксису у творчості поетів «Празької школи». Досягнення поставленої мети передбачає розв'язання таких основних завдань: 1) виявити експресивний потенціал комунікативних різновидів висловлень у поетичних текстах; 2) встановити семантико-стилістичні функції головних та другорядних членів речення як синтаксичних експресем; 3) розкрити виражальні можливості структурно-семантичних типів речень.

Виклад основного матеріалу. У поезії представників «Празької школи» простежуємо велику кількість інтонованих синтаксичних конструкцій, що передають різні емоційні стани ліричного героя: сумнів, безпорадність, розпач, хвилювання, стан тривоги, здивування, прагнення до чогось, нерідко пристрасність – і знаходять свій вияв через інтонаційну форму питального типу. Наприклад, поезія Г. Мазуренко «Розлука» вся побудована на запитаннях: *Чи то було в Китаї, Чи то сталося в Криму? Чи в якому, не знаю, У чужому краю? Може, музика грала? Очерет шелестів? Хто казав з нас прощальне Тихе слово “прости”?* [10, с. 224]. Або ж читаємо у Ю. Клена: *Невже, часам віддавши тлінну дань, ніде ніщо не лишилось назавжди? А ми самі – лише прудкий потік химер, мінливих настроїв, уявлень? І все це стопче смерть, зітре навек, як між долонь я цей горіх розчавлю?* [12, с. 128]. Такі питально-риторичні висловлення з надзвичайною експресією відтворюють не пряме запитання автора, а думку-судження, привертають увагу читача до якогось факту, загострюють увагу, спонукають його до глибоких роздумів, співпереживань, емоційної оцінки. Підсилює вплив на думки й почуття читача навмисне нанизування декількох риторичних питань в одній строфі, нерідко з однако-

вими питальними словами. Такі ампліфікаційні ряди створюють емоційне напруження вірша, вияскравлюють його експресивні якості, ритміко-інтонаційний малюнок.

У спонукальних реченнях спрямований на читача вольовий імпульс здебільшого супроводжується емоціями й відтворюється за допомогою окличної інтонації: *Владав ти всесвітом, Свароже! Впаду на твар свою: воскресни! Твого народу жрець безчесний вклонився Одіну. Чи ж гоже? Яви лице у блискавицях! Удар, розжар, розсип, розверзни! Нехай хула в устах замерзне, і хай ім'я твоє іскриться!* (О. Лятуринська) [12, с. 193]; *О, як байдуже все, коли душа зім'ята, Сліпа, безкрила – сунеться на дно. А ти її лови, тримай, тягни нагору! Гриби скоріше і пливи, пливи!* (О. Теліга) [15, с. 164]. Крім наказового способу дієслова, однією з найвиразніших форм спонукування є інфінітив: *Топчуть ноги радісно і струнко Сонні трави на вузькій межі. День такий віддається поцілункам! В день такий цілим надхненням жить!* (О. Теліга) [15, с. 160]. Як бачимо, спонукально-окличні речення яскраво передають чуттєвий стан, емоційну схвильованість автора, надають поетичному тексту експресивного забарвлення, привертаючи увагу читача й налаштовуючи його на емоційне сприйняття висловленого. Дуже близькі до них стилістично вагомі бажально-окличні речення, напр.: *Хай же прийдуть ті нежданні й пізні, ті жнива сподівані такі!* (Н. Лівницька-Холодна) [12, с. 203]; *Не треба слів! Хай буде тільки діло!..* (О. Теліга) [15, с. 162], які надають тексту урочистості й піднесеності, нерідко пафосних ноток. Оклична інтонація постійно супроводжує й риторичні звертання: *О Україно, Лебедю мій ясний!* (Ю. Клен) [12, с. 133]; *Ти вся ще провесна, о Беатріче!* (Ю. Клен) [12, с. 114]. У таких вокативних реченнях, підсиленних частками, сконцентрована мовна експресія виняткової сили.

Нагромадження, чергування, взаємодія в одному контексті різних комунікативних типів речень – окличних, питальних, спонукальних, розповідних – експресивно, з особливою силою, передають гаму авторських почуттів, викликаючи водночас різні емоційні реакції адресата: *Цить, дитинко, втечемо, не бійся! Та куди? До кого? Як тікати? І присіла тихо на узліссі Всюди кривджена і всюди гнана мати* (Г. Мазуренко) [10, с. 120].

Емоційне навантаження властиве не лише окличним, питальним чи спонукальним висловленням, а й розповідним, особливо якщо вони містять головні чи другорядні члени незвичайної

форми. Для підтримання емоційно-експресивного тону в поетичній мові вживаються підмети або додатки, виражені не іменником, а прикметником чи дієприкметником, напр.: *Під ним – буланій, віжки гризучи, вужем спинається, кида піною...* (А. Гарасевич) [12, с. 231]; *Розстріляного закопати... Над ним ридатиме ще мати І приговорить панотець!* (Ю. Липа) [12, с. 218]. Функційним еквівалентом іменникового підмета може виступати дієприкметниковий зворот: *Ранена зором, зойкнула й втікла...* (Є. Маланюк) [11, с. 206].

Інтенсивність емотивної виразності досягається ампліфікацією займенникових емпатичних підметів: *Ми – Нація, сузір'я мільонів, Ми – серце волі, ми – буйна кузня сили, Що розсипає блиски, що як громи-стріли, І думці не догнать тих громів-перегонів, – Ми – Нація, сузір'я мільонів!* (Ю. Липа) [12, с. 213]; *Ти – яд поезії, Ти – муки дикий мед, І трепет рук, і таїнство любові* (Є. Маланюк) [11, с. 545]. Експресію таких складних синтаксичних конструкцій підсилюють складені іменні присудки у називному відмінку з пропущеною дієслівною зв'язкою, замість якої авторське тире, що суперечить пунктуаційним нормам, проте уповільнює темп мовлення для виділення семантично і стилістично вагомих компонентів.

Оригінальності й уснорозмовного колориту поетичним творам додають стилізовані під фольклорні тексти (саме звідти вони й потрапляють у художню літературу) стилістично забарвлені присудки «неграматичних» вигуків-дієслівних форм на кшталт *бах, геп, рип, зирк, хап, луп, смик, стук, хлюп, лясь, трісь* і под. На думку В. А. Чабаненка, «такі форми виконують роль почуттєво-виразних предикативних центрів, показників психологічного напруження мовця» [17, с. 21]. Здебільшого це усічені дієслова раптово-миттєвої, нерідко несподіваної, дуже інтенсивної дії з високим модально-експресивним потенціалом. В аналізованих поезіях натрапляємо на вербальні усічення із семантикою дії або руху, напр.: *Простяг Іван до неї руку і дивну птаху – хап за хвіст* (Ю. Клен) [12, с. 131]; *Тільки луп – відерце вже без днища, Як я лаяла халяву ту діряву, І чого вона була така роззява!* (Г. Мазуренко) [10, с. 52]; зорового сприйняття: *Сонце в небі ніччирк, У долину зирк та зирк* (Г. Мазуренко) [10, с. 52]; *Примус-сонечко – зирк навмання Межи білі борщеві хмарки І сховалось (о лихо мені) У скипільм сердито борщі* (Г. Мазуренко) [10, с. 50]; вербалізовані звуковідтворення усіченої чи повної форми: *Я із тину у долину слизь, А відерце підо мною –*

трісь (Г. Мазуренко) [10, с. 53]; *Смаглявість від того вогню, Грузинські очі, сухість вилиць, слова, що цокались і бились, продзьобуючи вихід дню* (Є. Маланюк) [11, с. 416]. Виправдана тавтологія таких присудків додає експресивної сили висловленням з акцентом на повторюваності дії: *Коровки десь рипу-рипу. Десь ворота рипу-рипу* (Г. Мазуренко) [10, с. 52]; *Як царівонька та Оленонька Лепесне, лепесне* (Г. Мазуренко) [10, с. 53].

Надзвичайно виразні двоскладні речення симетричної будови з іменниковими підметами і присудками в однаковій граматичній формі – називному відмінку. Еліпсис дієслівної зв'язки зумовлює своєрідне інтонування й додаткове експресивне забарвлення таких структур, що на письмі марковане відповідним розділовим знаком – тире. Напр.: *Талан – ліричне джерело. То ж – не поет, хто лиш невпинно Дзюркоче про добро і зло. Поет – мотор! Поет – турбіна! Поет – механік людських мас, Динамомайстер, будівничий* (Є. Маланюк) [11, с. 36]; *Кожний крок – сліпуча блискавиця, А душа – польовий, буйний вітер, Розгортаються уста і лиця Неспокійним, пурпуровим квітом. Не піймаєш: я – вогонь, я – вихор! А вони спиняться не звикли!* (О. Теліга) [15, с. 25]. Найчастіше нульова зв'язка у поєднанні з називним відмінком іменника вказують на постійну ознаку, якісну характеристику особи чи предмета, яку нерідко увиразнюють препозитивні означення.

За нашарування на основне предикативне значення порівняльної модальності іменник поєднується з частками *як, мов, немов, наче, неначе* та ін., перед якими цілком умотивоване авторське тире, що підсилює мовну експресію. У присудках міститься об'єкт порівняння, який зіставляється із суб'єктом-підметом за конкретними ознаками: формою, розміром, кольором, властивістю, якістю, відчуттям тощо. Напр.: *Дівчата – як віття струнке, І перса смагляві, мов стиглі цитрини, Оботує світло струмке, Що з плеч їх прозорими хвилями рине* (Ю. Клен) [12, с. 104]; *Дніпро гоїдав його в своїх просторах, А дні його – мов скошена трава* (Ю. Клен) [12, с. 121]; *Життя – як дим: його рука не вловить* (Ю. Клен) [12, с. 129]; *Дуже – тіло його, в шкуратяний затажене панцир, Від щелепів до стіп пробігає пружисте тремтіння, М'язи рук – наче кулі старої слонової кости, І щетина їжка прикрашає цвяховий шолом* (О. Ольжич) [12, с. 170]. У таких образних порівняннях закладено специфічні асоціативні зв'язки між предметами і явищами навколишньої дійсності, на ґрунті яких виникає емотивна експресія.

Комунікативний діалог між автором і читачем досягається також шляхом актуалізації другорядних членів речення об'єктного, атрибутивного, обставинного різновидів, які традиційно кваліфікують як додатки, означення й обставини. Неспеціалізовані граматичні засоби їх вираження створюють експресивність поетичного мовлення, додають йому яскравого художнього колориту. Незвичайні форми додатка: частка, прислівник, вигук, особове дієслово, що є наслідком функційно-стилістичної транспозиції, увиразнюючи емоційність вислову й експресивно забарвлюючи його, безперечно, привертають увагу вдумливого читача, особливо якщо пунктуаційно оформлені як пряма мова. Напр.: *Учора твердо так, без повороту Промовив: “ні”, суворий до останку... І цілу ніч, під бурю і під сльоту, Процілував я оп'янілу бранку* (О. Ольжич) [12, 173]; *Величний подих смерті та мовчання. Спокійне “Ні”, “Навіки” і “Не буде”* (Г. Мазуренко) [10, с. 85]; *Я не шкодую днів, років і тисяч літ, Іхтіозаврів, папоротів: знаю – не з них почався рідний серцю світ, а з першого твого: “кохаю”* (Г. Мазуренко) [10, с. 57]; *Чекати “люблю” гаряче до втоми? Чи все забути?* (Г. Мазуренко) [10, с. 61]; *Мати-богиня рукою ревнивою Лук підняла той гнучкий І до Амура з усмішкою дивною Тихо шепоче: “Забий!”* (Г. Мазуренко) [10, с. 92].

Стилістично увиразнює поетичне мовлення прийом заміщення узвичаєної форми другорядного члена речення нетиповою, «неграматичною», неморфологізованою. Наприклад, прислівники як типові засоби вираження обставини можуть виступати у синтаксичних функціях неузгодженого означення або додатка: *Чуже лахміття гордо скинь І стань, як степ твій, чорна й гола, І, бенкетуючи, загинь, Під грім від вироку – “ніколи”* (Є. Маланюк) [11, с. 56]; *Та знай: з усіх “сьогодні” і “тепер” лиш сила таємничої любові тебе несе до вічних стратосфер* (Ю. Клен) [12, с. 130]. Орудний відмінок як спеціалізована форма додатка, нерідко виконує роль обставини способу дії: *І часто серце запалає болем. А щось гаряче аж за горло стисне, Коли над рідним тим же самим полем Зависне інша, незнайома пісня* (О. Теліга) [15, с. 161]; *А тут все тіло пражить сором Гостриш, ніж біль найгірших кар, – Коли Тебе розпусним зором Нагую оглядав владар* (Є. Маланюк) [11, с. 40]; *Вже не дихне нам в душу синє море, – Бог покарав і прокляв сучодолом. Лиш кочовничі орди – сараною, Мандровані народи – чорним мором, Гармата – плугом, шабля – бороною, Історія – вітрами над*

простором (Є. Маланюк) [11, с. 48]. Кількісна та якісна інтенсифікація адвербіалізованого орудного відмінка, до якої вдається Є. Маланюк, у поєднанні з прийомом ампліфікації сконцентровує в невеликому поетичному фрагменті мовну експресія виняткової сили.

Так само прийменниково-відмінкові форми, узвичаєні у функції непрямих додатків чи обставин, вживається як атрибутивні компоненти – художні означення, напр.: *Нехай змурують чорний хмарочос Там, де стоїш ти, біла й золотава, О ліліє струнка в намисті рос, Яку плекала мудрість Ярослава!* (Ю. Клен) [12, с. 115]; *А ти недовго гаялась в тривозі: сарматських уст – отруйний, п'яний мед Ти віддала татарину в знемозі І чув твій сміх батисвий намет* (Є. Маланюк) [11, с. 46]; *Віквічно в облозі, У борні, у тривозі, знемозі. Серце криваве в степах десь вітрами рида: “Ой біда, ой біда Тій чайці-небозі ...”* (О. Стефанович) [12, с. 80]; *По тобі не заплаче навіть ніхто й не схилиться в журбі* (Ю. Клен) [12, с. 157]. Порівняймо: *стривожена, знеможена, зажурений*.

Багатофункційність інфінітива як специфічного явища українського синтаксису яскраво віддзеркалено і в поезіях пражан. Потужна мовна експресія супроводжує висловлення з інфінітивним підметом, присудком, додатком, означенням, а особливо – обставинним інфінітивом мети як питомою рисою української мови. Напр.: *Зриваються, зриваються ошукані народи, Їхні розмови завзяті, то – гармати, гармати: Хто смів нас присилити, загнати, зв'язати?* (Ю. Липа) [12, с. 216]; *А ти – байдужа і чужа – у чорний степ пішла ... шукати ... І зір різнув вогнем ножа, І зір Твій не схотів пізнати* (Є. Маланюк) [11, с. 43].

Одним з найяскравіших образних засобів поетичного мовлення є художні означення, тобто епітети. Як майстри слова, поети-пражани активно використовують не лише традиційні, фольклорні епітети: *Де дівся стан гнучкий, дівочий, Куди розвіялась краса? Лише жахають очі, очі! Та вітром плетена коса* (Є. Маланюк) [11, с. 44]; *Рости, берізонько біленька, Серед туманів, навесні* (Г. Мазуренко) [10, с. 101], а й переважно специфічні, okazіональні, якими живописують у відображеннях явищ природи, предметів довкілля: *Був же вік золотий, свіжій, протканій сонцем діброви, Мед приручених бджіл, золотавість сп'янілого тіла, Янтареві зіниці серни, що не бачили крові, І на вітах восковість плодів, соковитих і сліпих* (О. Ольжич) [12, с. 178]; *Небо знов молоде*

й *блакитне*, *Лютий спить непробудним сном*, *А весна усміхнулася квітнем*, *Яснооким малим пустуном* (Н. Лівичка-Холодна) [12, с. 201]; *То є тіло тяжке, більмооке, жабине, руїнне, Смішнохитре, голодне до крові, до твалту, до крику, Вал високий, багатоокий, що кориться, плине Над усе, що ясне, що струнке, що єдине, велике...* (Ю. Липа) [12, с. 216]. Епітет *золотий* стосовно лексеми *вік* метафорично увиразнює атрибутивну семантику з позитивною конотацією вартісності, чистоти, вишуканості й довершеності, а художні означення *більмооке, жабине, руїнне, смішнохитре* в поєднанні з іменником *тіло*, безперечно, є індивідуально-авторськими і вносять в поезію неабияке емоційно-експресивне навантаження.

Емоційності віршованим рядкам надають художні прикладки, які не лише слугують виразним засобом економії вислову, надаючи йому лаконізму, компактності, а й створюють ліричний, метафоричний, навіть іронічний тон поезії, а нерідко й конденсують семантику порівняльної модальності: *Ти варягом був – Гіпербореям, Ми-оттут у Скитів-орачів* (Є. Маланюк) [11, с. 70]; *Серце криваве в степах десь вітрами рида: “Ой біда, ой біда Тій чайці-небозі...”* (О. Стефанович) [12, с. 80]; *А потім прийде ніч-старчиха...* (Н. Лівичка-Холодна) [12, с. 202]; *О, місто-паво, мільонная таверно...* (Ю. Липа) [12, с. 214]; *Се –Українець-Воїн Ворота помітив* (Ю. Липа) [12, с. 220]; *Пустійку-музу клич-не клич!* (Г. Мазуренко) [10, с. 82]; *Він, самітний, сплітав вінок, як умів, із книжок-думок!* (Г. Мазуренко) [10, с. 130]; *І весь час до мене радість тулиться, Як безжурний вітрогон-хлопчина* (О. Теліга) [15, с. 15].

Поети часто вдаються не лише до якісної інтенсифікації синтаксичних одиниць, а й кількісної, прикладом чого є нанизування односкладних номінативних речень в одній надфразній єдності. Такі семантично місткі й структурно компактні ланцюжки номінативів об'єднують розрізнені об'єкти в одне ціле, конденсовано віддзеркалюють наочно-образні картини позамовної дійсності, динаміку авторських вражень, думок, створюючи емоційну ритмомелодію оповіді й породжуючи мовленнєву експресію. Напр.: *Брязкіт зброї. Досвітний вітер. Поле бою. Простір. Синь. Кривавим туманом повитий Безкрай краси. Жовте сонце Азії. Жорстокі кроки орд. В раннім вітрі лопотали стязі Над залізом наших когорт* (Є. Маланюк) [11, с. 33]; *Садок вишневий... Хатка, і степи... Поля – поля... Ставка чорняві очі... І день, склоняючись в обійми ночі, востаннє далеч степу золотить...* (А. Гарасе-

вич) [12, с. 230]. Уведені на початку складного синтаксичного цілого, номінативні речення в поєднанні із двоскладними як своєрідне тло відразу розкривають читачеві обставини оповіді чи опису, формують його уяву про час, місце, умови розгортання події: *Чорні гори. Сонце сіло. У тумані сплять ялини* (Г. Мазуренко) [10, с. 46].

Завдяки своїй структурній специфіці (незалежний інфінітив у поєднанні з імпліцитним або експліцитним суб'єктом потенційної дії) і модально-семантичній розгалуженості (широкий спектр модальних відтінків спонукання, наказу, поради, побажання, твердження, неминучості, необхідності, можливості, доцільності тощо), односкладні інфінітивні речення являють собою дієвий засіб експресивного синтаксису в аналізованих поетичних творах, що має значний вплив на емоційно-чуттєву сферу адресата. Напр.: *Не лічу слів. Даю без міри ніжність. А може в цьому є моя сміливість: Палити серце в хуртовині сніжній, Купати душу у холодній зливі* (О. Теліга) [15, с. 162]; *Йому умирати цюночі, щодня, Щохвилі конати по тричі, Між корчами крешучи іскри огня І кривлячи гордо обличчя* (О. Ольжич) [12, с. 188]; *Вже літше впасти на межі Лицем в прийдешні завірюхи!* (Н. Лівичка-Холодна) [12, с. 202]. Особливе комунікативно-стилістичне навантаження притаманне питальним та окличним висловленням, які увиразнюють їхні модальні значення: *...І тягнуться сварок варіації нікчемні – Тікати? Розірвати? Скочити з вікна? Як жити з ближнім? – невиносна тема: Ми непохожі й різні зібрались, І вкупі тісно, і не вижити окремо!* (Г. Мазуренко) [10, с. 186]. Експресивність таких структур також підсилює повтор інфінітивів: *Піти, піти без цілі і мети ... Вбирати в себе вітер і простори, І ліс, і лан, і небо неозоре. Душі лише співають: “Цвіти, цвіти!”* (Ю. Клен) [12, с. 113].

Безособові односкладні речення в поезіях представників «Празької школи» найчастіше віддзеркалюють фізичний або психоемоційний стан, почуття ліричного героя, незалежні від його волі. Зазвичай семантико-граматичним ядром таких конструкцій виступають спеціалізовані на цій функції слова категорії стану різних лексико-семантичних груп, за допомогою яких автор може експресивно передавати найтонкіші відтінки почуттів, емоцій, переживань й оцінок. Напр.: *І, може ... Жаско уявити ... Ні, не втішався печеніг, – Коли й схопив, несамовитий, То не зборов, не переміг!..* (О. Стефанович) [12, с. 84]; *...Легко і ясно лежати в поплутаних травах...*

Трави і квіти візьмуть собі барви мої (О. Ольжич) [12, с. 170]; *Тісно увечері. Душать прокурени стіни. Вийшов. Розглянувся. Снігу по пояс. Сонце кривавиться в пущі. Ворушаться тіні. Тепло. А голос – як оливо, голос* (О. Ольжич) [12, с. 173]; *Страшно в горах вночі в самоті хати. Небо чорне, низьке випива вічі* (О. Ольжич) [12, с. 174]. Національно специфічні безособові конструкції з предикативами на *-но, -то* вдало відтворюють результативність конкретної дії й містять експресивне забарвлення: *“Мене забито в чесному бою, Поховано дбайливою сім’єю”*. Як не стояти так, як я стою В просторій залі мудрого музею? (О. Ольжич) [12, с. 172].

Ще одним засобом емоційно-експресивного синтаксису є неповні речення. В. С. Ващенко слушно констатує: «Структурна неповнота речень у художніх текстах здебільшого стилістично вмотивована. Спеціальний пропуск якогось одного елемента в складі речення компенсується більшим семантико-стилістичним навантаженням інших елементів цього речення і загальним увиразненням синтаксичної побудови. Отже, неповне речення концентрує увагу на семантико-стилістичному спрямуванні висловлювання чи окремих його місць» [14, с. 353]. Напр.: *Ось троє їх: суворий Рюрик, Ясний, веселий Синеvus І третій – Трувор, лірик бурі, Той, що окрили*

співом Русь. Один – отаман, будівничий, Другий – морозна радість дня. А у останнього – обличчя Палає ярстю вогня (Є. Маланюк) [11, с. 50]; *Він завжди був, той щирий друг! Був друг! Ще більш ніж брат! Внук побратимів січових, син українських хат ... Імен багато він носив: Петро, Данило, Гнат...* (Л. Мосендз) [12, с. 77]; *Занадто панська – Польща. З нею важко. Гидке – московське: вірний твій холоп. Сміття твоє, підніжок твій Івашко. З такими жить – добра нам не було б.* (О. Стефанович) [12, с. 80]. Пропуск головного чи другорядного члена речення слугує засобом мовної економії, експресивності та динамічності висловлювань.

Висновки та пропозиції. Для синтаксичної організації художнього мовлення поетів «Празької школи» характерна надзвичайна емотивна експресія, яка виявляється передовсім у висловленнях питальної, спонукальної модальності, окличній інтонації, структурно-семантичній специфіці двоскладних, односкладних, еліпсованих реченневих моделей, «неграматичних», нетипових формах членів речення. У поєднанні з тропами і стилістичними фігурами вони формують неповторний індивідуальний стиль поетів-п्राжан. Перспективними вбачаємо дослідження виражальних можливостей синтаксису їхніх творів на рівні простого ускладненого та складного речень.

Список літератури:

1. Бербер Н. Стилістичний синтаксис прози Марії Матіос: ампліфікація поетонімів. *Південний архів. Філологічні науки*. Херсон, 2017. Вип. 71. С. 12–15.
2. Вовк А. Синтаксичні засоби експресивності в «Щоденниках» О. Гончара (редукція вихідної моделі речення). *Закарпатські філологічні студії*. Ужгород : Видавничий дім «Гельветика», 2018. Т. 1. Вип. 3. С. 7–11.
3. Галас Алла. Експресивний синтаксис як домінанта індивідуального стилю В. Винниченка (за матеріалами «Щоденника» (1926–1928)). *Науковий вісник Ужгородського університету. Серія: Філологія. Соціальні комунікації*. Вип. 26. 2011. С. 170–176.
4. Голоюх Лариса. Домінанти поетичного синтаксису Лесі Українки. *Лінгвостилістичні студії*. Луцьк : Східноєвроп. нац. ун-т ім. Лесі Українки, 2014. Вип. 1. С. 63–69.
5. Гуйванюк Н. В. Експресивний синтаксис. *Слово – Речення – Текст: вибрані праці*. Чернівці : Чернівецький нац. ун-т, 2009. С. 409–478.
6. Гуйванюк Н. Лексичні й синтаксичні експресиви як засіб суб’єктивізації висловлення (на матеріалі творів буковинських письменників). *Науковий часопис Національного педагогічного університету імені М.П. Драгоманова. Серія 10 : Проблеми граматики і лексикології української мови*. 2011. Вип. 7. С. 90–96.
7. Завальнюк І. Експресивний синтаксис прози Михайла Стельмаха. *Українська мова*. 2012. № 3. С. 39–47.
8. Завальнюк І. Найтиповіші засоби експресивного синтаксису в прозі Івана Багряного. *Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія : Лінгвістика*. 2011. Вип. 15. С. 191–197.
9. Кондратенко Н. В. Синтаксис українського модерністського і постмодерністського художнього дискурсу: монографія. Київ : Видавничий Дім Д. Бураго, 2012. 323 с.
10. Мазуренко Г. Вибране. Київ : Вид-во ім. О. Теліги, 2002. 248 с.
11. Маланюк Є. Поезії. Львів : УЛІ ім. І.Федорова; «Фенікс Лтд», 1992. 686 с.
12. Празька поетична школа. Антологія. Харків : Веста: Вид-во «Ранок», 2004. 256 с.

13. Слухай Наталія. Поетичний синтаксис Шевченка. *Дивослово*. 2013. № 10. С. 46–51.
14. Сучасна українська літературна мова. Стилїстика / за заг. ред. І. К. Білодіда. Київ : Наукова думка, 1973. 588 с.
15. Телїга О. О краю мїй... : Твори, документи, біографїчний нарис. Київ : Вид-во ім. О. Телїги, 1999. 496 с.
16. Топчїй Л. Синтаксичні маркери експресивностї в мовї Ірини Калинець. *Науковий вісник Міжнародного гуманїтарного університету. Серія: Фїлологія*. 2015. № 19, том 2. С. 58–60.
17. Чабаненко В. А. Основи мовної експресїї: монографїя. Київ : Вища школа, 1984. 168 с.
18. Чабаненко В. А. Стилїстика експресивних засобів української мови : монографїя. Запорїжжя : ЗДУ, 2002. 351 с.

Mezhov O. G. EXPRESSIVE SYNTAX OF POETIC SPEECH REPRESENTATIVES OF THE “PRAGUE SCHOOL”

The article presents a comprehensive analysis of the means of expressive syntax in the works of poets representing the “Prague School”. The expressive potential of communicative varieties of expressions in poetic texts is revealed. The semantic and stylistic function of the main and secondary members of the sentence as syntactic expressions is established. The expressive possibilities of structural and semantic types of sentences are disclosed. The syntactic organization of the artistic speech of the poets of the “Prague School” is characterized by an extraordinary emotional expression, which is manifested primarily in expressions of interrogative, imperative modality, exclamatory intonation, structural-semantic specificity of two-syllable, monosyllabic, elliptical sentence models, atypical forms of sentence members. In combination with tropes and stylistic figures, they form a unique individual style of Prague poets. Accumulation, alternation, interaction in the same context of different communicative types of sentences (exclamatory, interrogative, imperative, narrative) with special power convey the gamut of the author’s feelings, evoking at the same time different emotional reactions of the addressee. Non-specialized grammatical means of expressing the main and secondary members of the sentence create expressiveness of poetic speech, add a bright artistic flavor to it. The intensity of emotional expressiveness is achieved by amplification of pronominal emphatic subjects. Originality and colloquial flavor are added to poetic works by stylistically colored predicates of exclamatory-verb forms stylized for folklore texts. Two-syllable sentences of symmetrical structure with noun subjects and predicates in the same grammatical form (the nominative case) are extremely expressive. The omission of the main or secondary clause in incomplete constructions serves as a means of linguistic economy, expressiveness and dynamism of statements. Monosyllabic infinitive and impersonal sentences are an effective means of expressive syntax in the analyzed poetic works, which has a significant impact on the emotional and sensory perception of the addressee.

Key words: expressive syntax, poetic speech, sentence, sentence members, emotionality, expressiveness, intonation, modality.